

Şûra

İstişarenin Kur'an'daki İlkesi

AHMAD AL-RAYSUNİ

AL-SHURA

The Qur'anic Principle of
Consultation

AHMAD AL-RAYSUNİ

IIIT Books-In-Brief Series

ŞÛRA İstişarenin Kur'an'daki İlkesi

Ahmad Al-Raysuni

Orijinal Basımı Arapça Dilinden çeviren Nancy Roberts

Özetleyen
Alison Lake

Türkçesi
Kayhan Yalçı

© International Institute of Islamic Thought, 2023

Al-Shura, The Qur'anic Principle of consultation

International Institute of Islamic Thought (IIIT)

Herndon, VA 20172, ABD

Posta Kodu: 669

www.iiit.org

IIIT Londra Ofisi

Richmond, Surrey

TW9 2UD, İngiltere

Posta Kodu: 126

www.iiit.org.uk

Tüm hakları saklıdır. Yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir bölümün çoğaltılması yapılamaz.

fikirlerini ifade etmezler.

Bu kitapta ifade edilen görüş ve fikirler yazar(lar)a aittir ve yayıncıların görüş ve

979-8-89193-309-5

Seri Editörleri

Dr. Anas S. al-Shaikh-Ali ve Shiraz Khan

Türkçe Redaksiyon: Merve Reyhan Ekinci

Dizgi: Saddiq Ali

Kapak Tasarım: Shiraz Khan

Baskı/Cilt: Step Ajans Rek. Matbaacılık Tan. ve Org. Ltd. Şti.

Göztepe Mah. Bosna Cad. No:11 Bağcılar/İstanbul

Sertifika No: 45522 Tel: (0212) 446 88 46

stepajans@stepajans.com

IIIT Özet Kitaplar Serisi

IIIT Özet Kitaplar Serisi, okuyucuya orijinal eserin içeriğine ilişkin ana fikri sunmak için tasarlanmış, Enstitü'nün temel yayınlarının kısaltılmış nüshalarından oluşan önemli bir seridir. Kısa, okunması kolay ve zamandan tasarruf sağlayan bir formatta hazırlanan rehber niteliğindeki bu özet metinle; asıl yayının dikkat ve özenle hazırlanmış genel bir çerçevesini sunmakta ve okurları asıl yayını daha yakından keşfetmeye teşvik etmesi umulmaktadır.

Ahmad Al-Raysuni'nin Şûra: İstişarenin Kur'an'daki İlkesi adlı kitabı 2011'de yayınlanmıştır (kısaltılmamış olarak). Müslümanlar, şûranın (karşılıklı istişare) Kur'an'daki ilkesinin önemi ve değerinden; Müslüman toplumun ilerlemesinde ve reformunda oynayabileceği önemli rolünden büyük ölçüde habersizdir. Bu çalışmada yazar, şûranın temel anlamlarını ve uygulamalarını tanıtmaya ve incelemeye; şûranın tarihsel evriminin izini sürmeye ve bu ilkenin Müslüman toplumlarda tanıtılabileceği, kurumsallaştırılabileceği ve uygulanabileceği yolları keşfetmeye çalışmaktadır. Hiç kuşku yok ki şûra, İslâm dünyası genelinde dışlanmış ve bunun nedenleri hem tarihsel hem de politik olarak karmaşıktır. Yazara göre; konu hakkında çok şey yazılmasına rağmen gerçekte istişare en iyi ihtimalle etkisizce uygulanmış, en kötü ihtimalde ise umursamazca görmezden gelinmiştir. İstişare, bugün bile hala çok tartışılan bir konudur. Şûranın, herhangi bir karar alma sürecinde demokratik katılımı giderek daha fazla ilişkilendirilmesi üzerine; bu ilkeyi Batılı demokrasi kavramlarıyla eşitleme kavramına meydan okuyan eleştirmenler ile bu ilkenin, toplum üzerindeki merkezi güç baskısının kırılmasına imkan sağladığını iddia edenler arasında tartışma alevlenmiştir. Kitapta bunlar ve diğer konular dikkatli bir bilimsel bakış açısıyla araştırılmaktadır. Al-Raysuni, şûranın tüm Müslümanların çıkarlarını korumaları için bir yaşam biçimi; yeniden yapılanma ve reform amacıyla hayati bir araç olarak benimsenmesi gerektiği sonucuna varmaktadır. Bunu yaparken konuyu ilginç bazı yeni bakış açılarından ele almakta ve şimdiye kadar ya hiç incelenmemiş ya da çok az incelenmiş alanlar hakkında fikir vermektedir.

Ahmad Al-Raysuni'nin Orijinal Kitabının Özet Basımı*AL-SHURA, THE QUR'ANIC PRINCIPLE OF CONSULTATION**ŞÛRA: İSTİŞARENİN KUR'AN'DAKİ İLKESİ**Yeniden İnşa ve Reform İçin bir Araç*

Ahmad Al-Raysuni

ISBN hbk: 978-1-56564-362-8

ISBN pbk: 978-1-56564-361-1

2012

GİRİŞ

Şûra veya istişare (karşılıklı istişare, birbirine danışma) ; Kur'an'da bahsedilen, Hz. Muhammed (SAV)¹ ve Ashabının uygulamalarında önerilen bir yeniden yapılanma ve reform aracıdır. Günümüzde Müslümanlar şûranın öneminden ve değerinden büyük ölçüde habersizdirler ve İslâm âlimleri, bu ilkenin ne zaman zorunlu olduğu ve hangi konuların istişare gerektirdiği konusunda kararsız kalmışlardır. Modern bir bağlamda şûra; bir yandan Kur'an ve Sünnete özgü niteliklerle bir karar alma sürecinde demokratik katılımı ilişkilendirilirken, diğer yandan konuyu eleştirenler şûra ile demokrasinin eşitlenmesi görüşüne karşı çıkmaktadırlar. Bugün büyük ölçüde politik otoriterliğe saplanmış olan Müslüman dünyası, istişareyi bireylerin ve toplumların çıkarlarını korumak için bir yaşam biçimi; yeniden yapılanma ve reform aracı olarak benimsemelidir. Bu kitap, şûra ilkesinin Müslüman toplumunda ve yaşamında nasıl tanıtılabileceğini ve uygulanabileceğini araştırmaktadır.

Son yıllarda konuyla ilgili yüzlerce kitap ve makale yayınlanmış olmasına rağmen istişare kavramı (şûra), belirsizliğini korumaya devam etmektedir. Şûranın pek çok yönü hala cevaplanmayı bekleyen belirsizliklerle doludur. Bu kitap; şûra temel kavramına odaklanmakta ve şûra uygulamasının tüm dünya çapındaki İslâm toplumuna fayda sağlama çabalarının nasıl harekete geçirilip desteklenebileceğini açıklamaktadır. Kitabın kaynak belirterek yürüttüğü metodolojisi ve yasama ilkeleri; Kur'an-ı Kerim'deki ayetlerden, Peygamber'in (sav) hayatındaki olaylardan ve doğru yoldaki halifelerin belirlediği örneklerden alınmıştır. Kur'an-ı Kerim ve Peygamberlik geleneklerinden bir dizi metin ister manevi veya maddi ister bireysel veya kurumsal olsun, istişareyi hayatın tüm alanlarıyla ilişkilendirir.

[1] (SAV) - Sallallahu aleyhi ve sellem: Allah'ın selamı ve bereketi onun üzerine olsun. Hz. Peygamber'in adı her geçtiğinde söylenir.

Birinci Bölüm

İslâmî Yaşamda İstişarenin Yeri

İslâm hukuk metinlerinde istişare ve onu destekleyen kanıtları tartışırken, bilginler ve yazarlar özellikle iki Kur'an ayetine odaklanma eğilimindeydiler: Şûrâ Suresi,38. Ayet² ve Âl-i İmrân Suresi, 159. Ayet³. Bu ayetler ve ayrıca Bakara Suresinin 30,31 ve 32.ayetlerinde Hz. Adem'in yaratılışı ve yeryüzündeki neslinin geleceği hakkında Allah'ın (SV)⁴ melekleri ile başlattığı bilgi alışverişini anlatmaktadır. Tanınmış bilgin Muhammed el-Tâhir İbn-i Âşûr, Rabb'in bu bilgi alışverişini melekleri onurlandırmak, eğitmek ve onların doğru olana öykünmelerine ilham vermek için yaptığını belirtir. Ünlü bilgin, istişarenin daha yaratılışın başlangıcında bizzat Allah tarafından gerçekleştirilmesiyle insanlara rehberlik edilmesinin amaçlandığını söylemiştir.

Bu kategoriye dâhil edilecek bir başka örnek de Hz.İbrahim'in Allah'tan aldığı bir emir hakkında oğluyla (Hz.İsmail) yaptığı istişarelerdir. Hz.İbrahim'in oğlunu kurban edip etmeyeceği sorusu zaten ilahi bir emirle çözülmüştü. Yine de Hz. İbrahim oğluna “ “Yavrucuğum” dedi, “Rüyamda seni kurban ettiğimi gördüm; düşün bakalım sen bu işe ne diyeceksin?” Dedi ki: “Babacığım! Sana buyurulanı yap; inşaallah beni sabredenlerden biri olarak bulacaksın.””(Sâffât suresi, 102. Ayet). Hz.İbrahim, oğlunu kurban etmek için kesin bir ilahi emir aldığı anda, yine de bu konuda oğluna danışmıştı.

Bireysel yaşamda, karı koca arasında, ana baba ile çocuklar arasında ve hatta evlilik uyumsuzluğu veya boşanma gibi durumlarda dahi istişare yapılmasına temel oluşturan çok sayıda konuya ilişkin metin-

2] “Rablerinin çağırısına uyarlar, namazı özenle kırlarlar. İşleri de aralarındaki danışma ile yürür. Kendilerine verdiğimiz rızıktan başkaları için harcarlar.” Şûrâ Suresi,38. Ayet

3] “Sen onlara sırf Allah'ın lütfettiği merhamet sayesinde yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı kalpli olsaydın, hiç şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi. Onları affet, onların bağışlanmasını dile, iş hakkında onlara danış, karar verince de Allah'a güven, doğrusu Allah kendisine güvenenleri sever.” Âl-i İmrân Suresi, 159. Ayet

4] *(SVT) – Subhanehu ve Teâlâ: O övülsün ve üstünlüğü onaylansın. Allah'tan bahsederken söylenir.

lerle ilgili Kur'an ayeti bulunmaktadır. İstişare uygulaması sayesinde daha başka birçok amaç ve fayda elde edilebilir. İbn-i Âşûr ve atıfta bulunduğu diğer müfessirlerin (Kur'an yorumcuları, tefsirciler) ifade ettiği görüşü temel alırsak istişare, Allah'ın emsal teşkil ettiği ilk sosyal uygulamadır.

Başka bir örnekte ise bebeğin emzirmeye devam edilip edilmeyeceği konusunda anne ve baba arasındaki karara dair Kur'an ayetlerinde "karşılıklı rıza ve nasihat" açıkça belirtilmiştir . Örneğin: "...*Ana baba karşılıklı danışarak ve anlaşarak çocuğu sütten kesmek* isterlerse bundan dolayı onlar için bir sakınca yoktur..." (Bakara Suresi,233. Ayet). Bu nedenle, bir çocuğa ilişkin alınacak kararların yönetimi; çocuğun çıkarlarına en iyi şekilde hizmet etmek için karşılıklı anlaşma ve danışmaya dayanan her iki ebeveyn tarafından paylaşılan bir hak ve sorumluluktur. Çocuklarla ilgili işler hakkında dikkatle düşünmeyi gerektiren bu düzenleme, çocuğu korumaya hizmet eder ve dolayısıyla Allah'ın rahmet ve merhametinin bir ifadesidir.

Anne-Babalık (ebeveynlik); anne ile baba arasında veya eğer çocuk ayırt etme yaşına ulaşmışsa o zaman anne,baba ile çocuk arasında yaşamla ilgili her konunun ortak danışma ile yönetilmesini gerektirir. Ayrıca küçük çocukların bir yaşam biçimi olarak danışma sürecine alışmaları için anne ile babanın, çocuklarına da danışmaları tavsiye edilir. Bu nedenle, evlilik; aile işlerinin yürütülmesi ve çocuk yetiştirme; anlaşmazlık durumları ve uyuşmazlığın ortaya çıktığı hallerde istişare yapılır.

Şûra, daha önceden çözümlenmiş veya cevapları bilinen sorular için bile örnek alınması gereken bir olaydır. İstişarenin belirli amaçları ve faydaları vardır. Bunlardan bazıları danışmanlık aramanın ve talimat elde etmenin ötesinde, onur sahibi olmak, başkalarının öğrenmesi ve imrenmesi için bir örnek oluşturmayı da içerir. Danışma, çok önceden kararlaştırılmış konularda dahi övgüye değer ve faydalı bir uygulama olmakla birlikte, farklı ve çelişkili bakış açılarına sahip karmaşık konularda daha da önemli ve gereklidir.

Bireyi ilgilendiren konular, diğer bireylerle ilgili konular, karı koca arasında, anne-baba ile çocukları arasındaki konular da dâhil olmak üzere özel işlerde istişare bir zorunluluktur. Kamuya ait işlerde ve bu işlerden kaynaklanan önemli konularda da istişareye başvurulması hayati önem taşımaktadır. Kamusal alanda istişarenin önemi, önceki iki Kur'an ayetinde açıkça görülmektedir. Bunlar, içinde "İşleri de aralarındaki danışma ile yürür" (Şûra Suresi, 38. Ayet) sözünün ve

Allah'ın Resûlullah'a (sav) “iş hakkında onlara danış” (Âl-i İmrân Suresi, 159.Ayet) emrini verdiği ayetlerdir.

Şûra Suresi, 38. Ayet'te ortak olan her meselede kendi aralarında istişare eden mümin Müslümanların temel özellikleri ile birlikte istişareye açıkça değinilmektedir. Âlimler, İslâm dininin temel unsurları ve temelleri olarak görülen diğer özelliklerle birlikte istişare uygulamasına yapılan bu referansı da kabul etmişlerdir.

Âl-i İmrân Suresi, 159. Ayet; rehber, eğitimci, komutan, önder ve insanları Allah'a imana çağıran sıfatıyla Resûlullah'a (sav) hitap etmektedir. Bu görevleri onun başkalarına karşı nazik, kibar ve şefkatli olmasını, onların kusurlarına karşı hoşgörülü olmasını ve günah işlediklerinde bağışlayıcı olmasını gerektiriyordu; benzer şekilde, onlar da Resûlullah'tan (sav) başkalarının tavsiyesini almasını ve başkalarının fikirlerine saygı göstermesini istediler. Ayrıca Allah'ın Elçisi'ne, ashabına danışması yönünde verilen emir; kendisi gibi komutanlık, önderlik yapan ve başkalarını imana çağıran kimseler için de geçerlidir. Bu ayet, İslâmî hükümet ve liderlikte; Müslüman yöneticiler ile onların yönettikleri arasındaki ilişkide de temel bir ilke olarak görülmektedir.

Hz. Peygamber'in (sav) sahabesi Ebû Hüreyre şöyle demiştir: “Ashabından nasihat almaya, Allah'ın Resûlü'nden daha fazla meyilli birini hiç görmedim.”¹ İslâm hukukuna göre valiler, cumhurbaşkanları ve diğer yetkili kişiler için “kamuyu ilgilendiren bütün meselelerde onlarla istişare et” emri geçerlidir ve zorunludur. Peygamber (sav) için bile zorunlu olan bu emir, diğerleri için mutlak zorunlu ve bağlayıcıdır.

Allah'ın “[tüm ortak meselelerde] kendi aralarında istişare etmeyi kural edinmiş” kimselerle ilgili sözleri bize, bütün toplumu ilgilendiren herhangi bir meselenin karşılıklı istişare konusu olması gerektiğini; imamlar ve diğer liderler de dâhil hiç kimsenin, bu kuraldan kendini hariç tutma ayrıcalığına veya tek taraflı hareket etme hakkına sahip olmadığını belirtmektedir. Burada istişarenin gerekli olmasının temeli ortadaki sorunun, çıkarın, hakkın ve alınan kararlardan doğabilecek fayda ve zararın doğal olarak ortak olması ve herkesi ilgilendirmesidir.

Her durumda, başkalarının tavsiyesine başvurmak meşrudur, övgüye değerdir ve Peygamber'i (sav) örnek almanın bir yoludur. İstişare hiçbir zaman belli bir konuya gerekli ilgiyi göstermeme değil, tam aksine

o konuyla layıkıyla ilgilenmedir; tavsiye ve arzu edilen bir hareket tarzıdır. Bu tarz ile istişare den ve istişare edenlerden iyi söz eden; başkalarının tavsiyesine başvurmanın arzu edilen sonuçlarına dikkat çeken metinlerin ve geleneklerin tümü içselleştirilmiş olur.

Peygamber'den (sav) alınan ve âlimler tarafından teyit edilen örneklerle dayanarak istişare (şûra), hayatın siyasi ve dünyevi alanlarında uygulanabilir. Aynı ilkeler, hükümdar veya yargıç konumundaki herkes için de geçerlidir. Danışma sözüyle bağlantılı en belirgin alanlardan üçü; siyasi, sivil ve askeri yönetim alanlarıdır. Hz. Peygamber'e (sav) verilen istişare etme emri, daha sınırlı veya spesifik bir uygulamaya ihtiyaç gösterilmediği sürece, geniş kapsamlı bir uygulama olarak yorumlanmaktadır. Ancak istişare konusu İslâm hukukunda ayrıntılı ve net olarak açıklandığı zaman, istişare ve farklı seçeneklerin incelenmesi gerekli bile değildir.

Buna karşıt olarak, hakkında açık bir Kur'an metni olmayan ve bu nedenle kamu çıkarlarını (istislâh) korumak amacıyla analojik (iki şeyi karşılaştırma) çıkarsama (kıyâs), fıkîh (hukuki) tercih (istihsân) ve muhakemeye (akıl yürütmeye) dayalı olarak sonuçlandırılması gereken hükümler istişarenin esas ve gerekli olduğu alanlardır. İbn Abdülberr, Âlî b. Ebî Tâlib'in bir keresinde şöyle dediğini rivayet eder: "Ben dedim ki: 'Ey Allah'ın Resûlü (sav), Kur'an'da hakkında hiçbir şey indirilmeyen ve senden örnek alıp takip edeceğimiz hiçbir uygulamanın olmadığı durumlarda ne yapmalıyız?' Peygamberimiz, (sav) "Âlim olan müminleri bir araya toplayın (ya da kendini ibadete adanmış müminleri bir araya toplayın dedi). Sonra durum hakkında kendi aranızda istişare edin ve tek bir kişinin görüşüne göre hüküm vermeyin" diye cevap verdi".²

İbn Ömer, şûranın ezan veya ezan geleneğini geliştirmek için de uygulandığını aktarır.³ Hz. Peygamber, (sav) müminleri namaza çağırmanın en iyi yolu konusunda sahabeye danışmıştır. Allah'tan bir açıklama beklemedi veya istemedi. Bununla birlikte, Peygamber'in (sav) hukuki hükümlerin türetilmesinde sahabeye danışması alışılmadık bir durumdu; tipik olarak, bu tür konularda birincil otorite kaynağı olan ilahi vahiyleri almıştı. Ancak kendisinden sonra gelenlere emsal teşkil etmesi için bu tür hükümler hakkında başkalarıyla da istişare etti.

Ayrıca istişare, Müslüman yaşamında yargı alanının önemli bir bileşenidir - bir yargıcın kararları hem bireyleri hem de bireylerin oluşturduğu toplum gruplarını ve hatta muhtemelen devletleri ve hükümetle-

ri de etkiler. Kur'an veya Sünnet'te açık metin bulunmayan durumlar hakkında istişare ile ilgili hadisler ve diğer rivayetler; tabii ki, halifele-
rin ve diğer sahabelerin çözmeye çağrıldıkları ihtilaf ve diğer davalar
için de aynı şekilde geçerlidir. Gerçekten de aynı ilkeler, yönetici veya
yargıç konumundaki herkes için geçerlidir.

Hız. Ebû Bekir es-Sıddık'ın önüne bir ihtilaf gelince önce Kur'an'a
bakardı. Orada hüküm verecek bir dayanak bulursa, buna göre hü-
küm verirdi. Kur'an'da hiçbir şey bulamadıysa, Peygamber'in (sav)
söz konusu ihtilafı ilgili herhangi bir emsal bırakıp bırakmadığına
bakardı. Eğer öyleyse, buna göre hüküm verirdi.⁴ Aksi takdirde, çıkıp
meseleyi halka sorardı. Bu yöntemle bile eldeki soruya bir cevap bu-
lamazsa, Müslüman liderleri ve âlimleri çağırır; onların tavsiyelerini
alır. Eğer toplanan liderler ve âlimler bir karar üzerinde anlaşılarsa,
kararını buna göre verirdi.

İslâm, istişare ilkesini yerleştirmenin, onun erdemlerine ve önemine
dikkat çekmenin yanı sıra, Müslümanları pratik düzeyde istişare ile
meşgul olmaya davet ve teşvik eder. Aynı zamanda, Müslüman top-
luluğa; çeşitli zamanlarda, yerlerde, alanlarda ve koşullarda bağımsız
akıl yürütme ve iyi yönetim yoluyla istişareye başvurma ilkesini uygu-
lamak, sistemleştirmek ve uyarlamak için yetki verir. Ayrıca, istişare
ilkesini Müslümanların hayatlarına uygulamak için gereken ayrıntılı
pratik araçların kendisi de devletin, toplumun ve daha küçük Müslü-
man toplulukların tüm örgütsel ve idari işlerindeki araçlarda olduğu
gibi istişareye tabidir.

İslâm'da istişare adına kurulmuş olan bazı işlevler ve amaçlar da yine
istişare ile yerine getirilir. Hanefi hukukçusu Ebû Bekir es-Serahsi İs-
lâm'da şûranın faydalarını şu şekilde sıralamıştır: Kutsal metinlerde
açıklanmayan durumlar hakkında bağımsız muhakeme yoluyla açık
ve net hükümler sağlar; bağımsız akıl yürütmeye yetkin, görüşleri
benimsenmeye ve örnek alınmaya değer olan sahabenin onurlu duru-
şunu öne çıkarır ve bir yargıya varmak için insan muhakemesi kulla-
nımını savunur.⁵

Mâlikî hukukçusu Ebû Bekir İbnü'l-Arabî : “istişare yapılmak sureti
ile, bilinen ve açıkça görülen şeyleri temel alarak harekete geçilebile-
ceğini, gerçek ve doğru olan şeylerin insanların yanlış istek ve arzula-
rından kurtulacağını ve bu sayede danışılan insanların zihinlerinden
ve akıl yürütme kapasitelerinden en iyi şekilde yararlanılabileceğini”
belirtmiştir.⁶

Şûra genel olarak aşağıdaki faydaları sağlar:

- En doğru veya doğru hareket tarzının belirlenmesi
- Öznelliğin ve bencil kaprislerin zorbalığından kurtulmak
- Zorbalığın ve diktatörlüğün önlenmesi
- Alçakgönüllülüğün öğrenilmesi ve öğretilmesi
- Herkese hakkının verilmesi
- Özgürlük ve girişim ortamının teşvik edilmesi
- Düşünme ve planlama kapasitesinin geliştirilmesi
- Eylem ve destek için daha yüksek düzeyde hazır olunması
- İyi niyetin ve birliğin teşvik edilmesi
- İyi bir çözüm elde etmek için istenmeyen sonuçlara katlanma konusunda istekli ve hazır olunması

İkinci bölüm

İstişare Uygulamasında Ortaya Çıkan Temel Sorunlar

İslâm hukuku, istişarenin nasıl uygulanacağı konusunda hiçbir koşul veya kısıtlama getirmez. Aksine, bu tür meseleleri insanların takdiri-ne, seçimine ve ortak müzakerelerine bırakır. Geniş kapsamlı olmak ve yaygınlık, istişareyi anlatan geleneksel İslâmî metinlerde ortaya çıkan özelliklerdir. Bu itibarla, bilgi ve uzmanlığa sahip kişilerin gerekli tavsiyeyi sunabileceği kadar yüksek düzeyde özel konuları ilgilendirmedeği sürece istişarenin; daha geniş, daha genel bir uygulamaya sahip olduğu kabul edilir.

Kamu işleri ile ilgili istişare; devletin, toplumun ve daha küçük topluluk ve grupların işlerinin planlanmasını ve kolaylaştırılmasını içerir. İstişare ayrıca sayısız yapısal ve idari işlemlerin kabul edilmesini öngörür. Bu işlemlerin ve ayrıntılı kurallar dizisinin detayları İslâm hukuku tarafından belirtilmemiştir. Sonuç olarak, İslâmî yasama ilkeleri çerçevesinde yaratıcı düşüncenin önü açık bırakılmıştır.

Kamuya ait işler ve bunların toplu yönetimi alanında istişarenin kurulması ve uygulanması belirli örgütsel temellerin kurulmasıyla ilişkilidir. Bu tür temellerin nasıl kurulacağı, istişare uygulamasının ayrıntılarının nasıl gerçekleştirileceği İslâm hukukunda ayrıntılı olarak açıklanmamıştır. Bununla birlikte, tümevarım ve dikkatli bir inceleme süreciyle, İslâm hukuku metinlerinden, Hz. Peygamber'in (sav) ve doğru yoldaki halifelerin yaşadığı devirlerde etkili olan istişare uygulamalarından bu temellerin oluşturulması konularında çıkarımlarda bulunulabilir.

İslâmî hayatta, istişarenin rolü, alanları ve işlevlerine ilişkin, geleneksel metinlerin katı bir yorumuna ve uygulanmasına dayanan dar kavramsallaştırmalar; istişare süreciyle ilgilenenlerin çemberini daraltma eğilimindeydi. İstişarenin yalnızca Hz. Peygamber (sav) ile diğer iki sahabe arasında uygun olabileceğini ima ediyordu. Ancak Resûlullah (sav), sayılamayacak kadar çok sahabesiyle ve diğer birçok grup ve

şahısla istişarelerde bulunmuştur. Ayrıca, «Bana nasihat edin ey insanlar» dediği pek çok durum söz konusudur.

Danışma uygulamasının temelini oluşturan iki Kur'an ayeti, tüm inanlar arasında geniş bir istişare anlayışı ve uygulanabilirliği sunar, bu kapsamaya kadınlar da dâhildir. Geniş kapsamlı halkla istişare ilkesi, istisnaî bir durumu destekleyen özel bir kanıt olmadığı sürece, tüm hukuki söylem ve genellemeler için geçerlidir. İslâm hukuku, çeşitli emir ve yasaklarında, tekil veya çoğul olarak eril zamir kullanılsa bile hem erkeğe hem de kadına hitap eder. Resûlullah'ın (sav) bilhassa kadın sahabelerden nasihat istediği; savaş, ahlak veya İslâmî uygulamaları formüle etme ile ilgili önemli diğer bazı durumlarda da erkek ve kadınların birlikte tavsiyesine başvurduğu sayısız örneği biliyoruz.

Kur'an'da, kadınların istişareye katılımına ilişkin iki durum bulunmaktadır; bunların her ikisi de bu tür bir katılımın ilahi onay ve rıza ile gerçekleştiğini gösteren bir bağlamda belirtilir: Birincisi, Sebe Melikesi'nin başkalarının tavsiyesine başvurması⁷ ve ikincisi, güvenilir bir kişi olan Musa'yı işe alması için babasını teşvik eden bir kadındır.⁸ Kadınların kamusal danışma konseylerinde (örneğin parlamentolar-da) yer almasına karşı çıkanlar, kadınların kamusal alanda başkaları üzerinde egemenlik sağlayan pozisyonlarda bulunmalarına izin verilmediğini söyleyerek itirazlarını dile getirmektedirler. Bu bakış açısını kolay kolay desteklemek mümkün olmasa da siyasi veya askeri alanda yöneten bir kadın; sadece kadın olduğu için yönetilenler tarafından etkili görülmediği takdirde görevinde etkisiz kalabilir.

İstişare, kasıtlı veya kasıtsız olarak, bazı durumlarda diğer kişileri dışlayarak belirli kişilerle sınırlandırılmış olabilir. Belirli konularla ilgili olarak, yalnızca belirli kişiler kendilerine danışılacak nitelikte olabilir. Böyle durumlarda istişare sürecine tüm toplumun katılımı söz konusu olmayabilir. Âlimler, bu tür danışmanların dürüstlük, bilgi ve deneyim açısından donanımlı olmaları ve ayrıca seçim veya atama yoluyla seçilmeleri gerektiğini söylemişlerdir. Atama yöntemi, kamuoyunun geniş kesimleri tarafından tanınmayan veya takdir edilmeyen yetkin, nitelikli kişilerin seçimine izin verme avantajına sahiptir. Kur'an vahyi, Sünnet ve şerhler; danışmanların belirlemesi hususunda, bu iki yöntemin birlikte kullanılabileceğine ama yine de seçime öncelik verilmesi gerektiğine işaret etmektedir.

İstişare için yeterli sayıda insan toplandığında ve istişarenin yapıma amacı yerine getirildiğinde, istişare sürecine devam etmeye veya katılımcı çemberini genişletmeye gerek yoktur. Allah'ın Peygamber'e

(sav) dediği gibi, "...iş hakkında [Halkı ilgilendiren her konuda] onlara [halka] danış fakat karar verdin mi Allah'a güven, doğrusu Allah güvenenleri sever" (Âl-i İmrân Suresi,159. Ayet).

Son derece uzmanlık gerektiren konularda ortaya çıkan sorunların çözümünde istişare sürecine katkıda bulunacak kişiler; konuyu en iyi bilen, değerli, deneyimli ve en yüksek nitelikli bireyler olmalıdır. Bilim, hukuk, yargı ile endüstriyel, ekonomik ve askeri planlama konuları bu tür uzmanlık gerektiren konular arasındadır. İstişare, giderek daha fazla bilgi ve uzmanlık alışverişini; uygun değerlendirme ve planlamayı mümkün kılacak şekilde bir konunun tüm yönlerinin enine boyuna tartışılmasını gerektirmektedir. Sonuç olarak, istişare gerektiren çok sayıda ve giderek artmakta olan meselelerin; yalnızca bu konularla başa çıkabilecek en nitelikli kişilere havale edilmesi gerekmektedir.

Müslümanlık bağlamında, danışma konseyi (şûra meclisi), devlet başkanı ve hükümet ile birlikte çalışır. Bu tür konseyler artık dünyanın birçok ülkesinde ve İslâm devletlerinin çoğunda kalıcı, temel kurumlar haline gelmiştir. İslâmî istişare ilkesine göre bu tür konseylerde yer alan kişiler bilgili, dürüst, deneyimli ve kıdemli danışmanlardan oluşmalıdırlar.

İstişare sürecinin sonucunun bağlayıcı mı yoksa sadece öğretici mi olduğu sorusu günümüzde yaygın olarak tartışılmaktadır. Danışma konseylerinin çoğunluk görüşüne ve çoğunluk tarafından desteklenen istişare yoluyla alınan kararlara nasıl bakmalıyız? Erken dönem Müslüman âlimler, istişareyi liderler için öğretici olarak görürken; daha çağdaş bilim adamları ve düşünürler, danışmanların tavsiyesine başvuran güç veya otorite konumundaki birinin veya bir liderin, bu danışmanların çoğunun veya tamamının üzerinde anlaşmaya vardıkları tavsiyelere uymak zorunda olduğu görüşündedirler (bağlayıcı istişare).

Sahih hadislerde, danışılan kişilerin çoğunluğu tarafından üzerinde uzlaştıkları görüşe bağlı kalınması gerektiği konusunda temel bir eğilim vardır. Aynı ima, Resûlullah'ın (sav) Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'e şöyle dediği hadisten de çıkarılabilir: "İkiniz belli bir meselede uzlaşırsanız, bana vereceğiniz hiçbir öğüte itiraz etmem." Toplumun tamamı için bağlayıcı bir mevzuat haline gelecek bakış açılarıyla ilgili olarak; saygıdeğer (yozlaşmamış, bozulmamış) çoğunluğun görüşü, karar verme yetkisine sahip danışma kurulları ve organları tarafından benimsenmeli ve bunlara bağlı kalınmalıdır.

Kur'an, istişare ortamlarında çoğunluğun görüşüne bağlı kalınması konusunda açık bir hüküm içermez. Kur'an bazı yerlerde ekseriye-tin veya bazı çoğunlukların görüşünü, eleştiri amaçlı olarak dışarda tutarken; diğer birçok yerde de toplumun "büyüklerini (yaşlılarını)" veya "önde gelenlerini" benzer şekilde eleştirmekte, onları büyük oranda yanlış yönlendirilmiş veya aldatıcı olarak nitelendirmektedir. Peygamber'in (sav) hadisleri ve diğer gelenekler, İslâm toplumunun yönetici seçkinlerinin, yani âlimlerinin ve siyasi liderlerinin yozlaşmasına karşı bizi uyarır ve bu kişilerin yozlaşmalarının toplumu mahvedebileceğini, namuslu ve dürüst olmalarının ise toplumu ıslah edip yükselteceğini belirtir. Kur'an'da karşıtlık ve kıyaslama, küçük sayılarla büyük sayılar arasında değil, iyi ve kötü seçimler arasındadır.

Şu ana kadar sıkça atıfta bulunulan Kur'an'daki Şûra Suresi, 38. ayet; "İşleri de aralarındaki danışma ile yürür" derken; bu kişileri övmekte, gerçek istişarede benimsenen görüşün müşterek olduğu ve alınan kararların tek bir kişi tarafından alınmak yerine ortak olarak alındığını belirtmektedir.

Sebe Melike'si, asil danışmanlarının rızası olmadan asla önemli bir karar almayacağını ifade etmiştir: Kur'an'ın herhangi bir yerinde bu ifadeye karşı çıkacak veya geçerliliğini bozacak hiçbir şey bulamayız. Benzer şekilde Peygamber'in (sav) hayatında ve örneğinde bulduğumuz şey, Melike'nin sözlerinin doğruluğunu da teyit etmektedir. Kur'an'da; Sebe Melike'sinden hayatı hayırla son bulan, övgüye değer bir davranış sahibi ve iyi bir yönetici örneği olarak bahsedilmektedir. Melike'nin sözleri ve eylemleri, danışma konseyi tarafından kendisine verilen yetkiye layık olduğunu; deneyimli, anlayışlı ve bilge bir kadın olduğunu kanıtlar.¹⁰

Hız. Peygamber'in (sav) hayatı boyunca istişare ilkesini uygulaması; kendisine danışılanların çoğunluğu tarafından benimsenen görüşün kabul edilmesi ve uygulanması ile sürecin sonuçlandırıldığı fikrine güçlü bir destek sağlamaktadır. Hız. Peygamber (sav), Bedir Savaşı'nda ashabının, muhacirlerinin ve taraftarlarının çoğunun desteğini aldığından emin oluncaya kadar savaşa girmek istemedi. Uhud Savaşı'nda çoğunluk, Peygamber'in (sav) özel savunma stratejisine karşı çıktı. Hız. Peygamber, (sav) danıştığı insanların görüşlerini dinledi ve çoğunluğun önerisine göre hareket etti. Bu istişare ve sonrasında yaşananlar; çoğunluğun görüşünün bağlayıcı olup olmaması konusunda günümüzde büyük tartışmalara yol açmıştır.

Uhud savaşıyla ilgili bir metne göre Hz. Peygamber (sav), sahabe-nin çoğunluğu tarafından benimsenen görüşü kabul edip, kendi bakış açısını terk etmiştir. Daha sonra ele alınan konular için alınacak kararlarda ret, iptal veya itiraz olmaksızın bu temelde ilerlenmiş ve çoğunluğun görüşüne uyulmuş; hatta bundan hemen sonra, , “...iş hakkında [Halkı ilgilendiren her konuda] onlara [halka] danış fakat karar verdin mi Allah’a güven, doğrusu Allah güvenenleri sever” (Âl-i İmrân Suresi,159. Ayet) vahyolunmuştur. İkinci bir yorum ise imamın görüşüne karşı çıkan çoğunluğun fikrine bağlı kalmanın yanlış ve sağlıksız bir davranış olduğunu belirtmektedir. Bu ikinci anlayışa göre bu savaşta Müslümanların uğradıkları yenilgi, alınması gereken bir ders olmuştur. İkinci yorum, olayın açık ve görünen anlamını göz ardı eder ve bunun yerine istişarenin önemini reddeden gerçekdışı varsayımlara dayanır.

Ne bu savaşa katılan Sahabe ne de uyarma, öğretme, talimat verme fırsatını hiçbir zaman kaçırmayan Peygamber Efendimiz (sav) yenilgilerinin sebebi olarak bu ikinci yorumu dile getirmiştir. Doğrusu, Kur’an’ın kendisi de bu savaşı ve sonuçlarını ayrıntılı olarak ele alır ancak bu ikinci yorumdan tek bir söz bile etmez.

Sıklıkla istişare pratiğini uygulayan Hz. Peygamber’in (sav) yine aynı sıklıkta istişare etmediği; diğer insanların görüşlerini duymayı beklemekten hareket ettiği de olmuştur. Ki bu, Allah’ın Elçisi olan, ilahi vahiy ve emirler alan birinden beklenebilir bir davranıştır. İlâhî bir talimatın olmadığı durumlarda, başkalarına danışmaktan da asla çekinmemiştir.

Çoğunluğa saygı fikri, İslâmî kültürümüze ve hukuk sistemimize ne yeni ne de yabancısıdır; İslâm toplumunda, düşüncesinde ve hukuk uygulamasında derinlere kök salmıştır. Çoğunluğa daha fazla ağırlık verme ilkesi, ilk zamanlardan itibaren Müslüman âlimler tarafından desteklenmiş ve uygulanmıştır. Örneğin hadis âlimleri, daha fazla sayıda râvi (anlatımcı) tarafından desteklenen rivayetlere daha fazla itibar göstermişlerdir. Benzer şekilde, hukukçular ve hukuk ilkelerinin âlimleri, daha fazla sayıda akademisyen ve düşünür tarafından desteklenen hukuki yorumlara daha fazla ağırlık vermektedirler. Âlimler bir konuda anlaşılmazlarsa, en sağlıklı yaklaşım çoğunluğun görüşünü benimsemektir. Aynı ilke, Sahabenin görüşleri için de geçerlidir.

Hak ve hakikate giden yolun rehberleri; ilgili konularda bilgi ve tecrübe sahibi kişilerdir. Onlar, Kur’an ve Sünnet’in gerektirdiklerini ve bunların altında yatan niyet ve amaçları anlama yolunda rehberdirler.

Doğruluk ve hakikatin, her zaman olmasa da çoğu zaman, çoğunluğun görüşünde olduğu varsayılabilir.

Bu varsayımı destekleyici deliller, Kur'an'dan; Hz. Peygamber'in (sav) hayatından; doğru yoldaki halifelerin verdiği örneklerden; ayrıca İslâm hukukçuları tarafından ortaya konan ilkelerden; kendilerini İslâm hukukunun ilkelerini incelemeye adanmış İslâm hukuku âlimlerinden (usûliyyîn) ve Hadis âlimlerinden alınmıştır.

Üçüncü bölüm

Kuruluş Döneminden İtibaren İslâm'da İstişareye Genel Bir Bakış

Bu bölümde, İslâm toplumunun ilk istişare deneyimlerine bakarak, Peygamber'in (sav) ve doğru yoldaki halifelerin yaşamları boyunca istişarenin nasıl yürütüldüğü; Peygamber'den (sav) sonraki çağda ise İslâm toplumunun hayatında istişarenin yerinin belirgin bir gerileme yaşamasının sebepleri incelenmektedir. Bu iki kuruluş dönemine bakılarak, günümüz için istişare dersleri çıkarılabilir. Bu iki temel dönemde yaşanan deneyimler; istişare açısından vazgeçilmez olmasına rağmen Müslümanların hayatlarının diğer alanlarından da destek ve takviyeye ihtiyaç duymaktadır.

İstişare; İslâm toplumunun ilk dönemlerine ve onun yeni filizlenmeye başlayan devletine güç, canlılık ve uyum getirmiştir. Bugün İslâmî reform hareketleri, modern çağın belirli zorluklarına göğüs germek için bu incelik ve bilgelik modelinden ilham almaya devam etmektedir. Bu nedenle, mevcut durumumuzu, yetkili dayanak noktamızı oluşturan İslâm hukuku bağlamında ele almalıyız.

Erken dönem İslâmî istişare deneyimi sözü edilen dersleri sunmaktadır: İstişare, İslâm hukuku tarafından meşrulaştırılan ve sağlam İslâmî pratiğin bir gereği olarak tesis edilen; dikkatli, mantıklı bireyler tarafından kendiliğinden gelişen içgüdüsel bir tepki olarak görülebilir. Gerçekten de İslâm hukuku; ortak yarar için işleyen, sayısız sezgisel insanî uygulama ve ilkeyi meşrulaştırmıştır. Erken İslâm döneminde istişare uygulaması yoğun ve kapsamlıydı; hem ağırlığı olan büyük konuları hem de küçük konuları kapsıyordu ve ciddi bir amaç ve ahlaki ağırlıkla yüklüydü. Hz. Peygamber (sav) tarafından uygulanan istişare, ashabı ve doğru yoldaki halifeleri tarafından da uygulandı.

Allah'ın Elçisi'ne (sav) bir halef seçmeye hazırlanıldığı sırada bireyler ve küçük gruplar arasında büyük bir istişare gerçekleşti ve bunun sonucunda Hz. Ebû Bekir'e bağlılık yemini edildi. Erdemli ve ruhen güçlü bir lider olan Hz. Ebû Bekir'in seçiminden önce çok sayıda sa-

mimi, sansürsüz bilgi alışverişi ve tartışma yaşandı. Hz. Ebû Bekir ağır hastalandığında, ölümü halinde yerine kimin geçeceği konusunda istişarelere başladı ve bu istişareler de onun halefi olarak Hz. Ömer'in atanmasının önünü açtı. Hz. Ömer bıçaklandıktan sonra ölümüne yaklaştığında, insanlar onu ziyaret ederek bir vasiyetname hazırlamasını ve Hz. Ebû Bekir'in yaptığı gibi bir halef tayin etmesini istediler. Hz. Ömer, "Bu görev için Resûlullah'ın (sav) vefatı sırasında O'nun lütfundan yararlananlardan daha vasıflı birini tanımıyorum" diye cevap verdi.¹¹

Hz. Ömer, kendisine bir halef bulma görevini üstlenecek altı kişiyi, özellikle Allah'ın Elçisi'nin (sav) övgülerine mazhar olmalarının getirdiği sağlam temele dayanarak belirledi. Bu adamlar aynı zamanda Müslüman cemaatin saygısını kazanmış lider ve reislerdi.

İstişare gerektiren bir başka soru da siyasî, askerî ve iktisadî boyutlara sahip hukukî bir mesele olan; fethedilen toprakların nasıl kullanılacağı ve ne yapılacağı meselesidir ve bu durum sahabe arasında ihtilaf konusu olmuştur. Hz. Ömer; savaşçılar ve onların temsilcileri, herkesin üzerinde anlaşılabileceği bir çözüme ulaşamadıklarında, Hz. Ömer konuyu güvenilir danışmanlarla tartışmaya açmıştır. Bu istişare sonucunda Hz. Ömer'in toprak paylaşımı uygulamasının kaldırılması doğrultusundaki görüşü âlim ve bilgili sahabenin çoğunluğu tarafından desteklenmiştir.

İslâmiyet'in bu ilk dönemlerinde gerçekleştirilen istişare uygulamaları; başkalarının tavsiyelerini aramaya yönelik belirgin bir isteklilik, düşünce ve ifade özgürlüğü, inisiyatif alma, samimiyet, adalet, güven ve mevcut ilişkilerin doğasına uygun olarak örgütsel basitlik ve esneklik ile tanımlanabilir. İlk istişare kültürünün bir örneği olarak, Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer; Müslüman cemaatinin liderleriyle bir araya gelmeden ve konu hakkında onlarla istişare etmeden önce, hukuki konulardaki herhangi bir yeni hükmü veya kararı onaylamayı reddetmişlerdir.

Peygamberlik döneminin bir uzantısı olan doğru yoldaki halifeler döneminden Emevi dönemine geçiş ile Müslüman toplumunun siyasi durumunda derin bir değişim gerçekleşmiştir. Doktrin, kültür, siyaset, bilgi ve askeriye'nin çeşitli alanlarında Müslüman fetihleri hızla devam etse de başkalarının tavsiyesini arama bilgeliğine dayanan sağduyulu bir hilafetten, babadan oğula geçen kalıtsal veraset (saltanat) üzerine kurulu diktatoryal bir hilafete doğru yaşanan siyasi geçiş, iyileşmesi uzun zaman alacak derin yaralar açmıştır.

Önce İslâm devletinin yapısına darbe vuran, ardından bir bütün olarak İslâm toplumunda etkisini gösteren bu değişim sürecinde kurban edilen en önemli uygulamalardan birisi de Kur'an tarafından tesis edilmiş ve onaylanmış; Peygamber (sav) ve ondan sonra gelen doğru yoldaki halifeler için de bir hayat tarzı olmuş istişare uygulamasının terkedilmesi idi.

İslâm toplumu ve İslâm devleti tarafından tanık olunan olumlu ve olumsuz büyük gelişmeler, İslâmî hayatın hemen hemen tüm diğer alanlarında tertip edilen planlamaların, kurumların ve sistemlerin kurulmasını ve geliştirilmesini gerektirse de istişare uygulaması hala organizasyon veya düzenlemeden yoksundu. Doğru yoldaki halifeler döneminde İslâm devletinin genişlemesini ve varlığını sağlamlaştırmasını; hemen hemen tüm yapılarında, sistemlerinde ve çalışma yöntemlerinde yaşanan istikrarlı bir evrim süreci takip etmiştir. Gelişmeler bazen diğer milletlerin deneyimlerinin alınması ve tekrarlanması yoluyla bazen de İslâmî kaynaklara ve ilkelere dayalı yaratıcı yenilikler yoluyla meydana geldi. Bu şekilde İslâm devleti; siyasi, mali, idari, askeri, eğitim, adli ve sosyal alanlarda bir dizi yeni veya geliştirilmiş bir teşkilat yapısına kavuşmuştur.

İslâm devletleri ve toplumları; manevi ve maddi ihtiyaçlarını karşılamak için gerekli sistem ve düzenlemeleri tasarlamış ve geliştirmiş ancak istişare uygulaması herhangi bir plan veya sistem şeklini almamıştır. Hâlbuki İslâm'ın ilk günlerini karakterize eden basit, plansız ve esnek istişare biçiminden hem hayatın istikrarlı evrimine hem de Müslüman topluluk tarafından tasarlanan, geliştirilen yasal işlemlere ve düzenlemelere en uygun ayrıntılı, düzenlenmiş ve son derece iyi tanzim edilmiş bir uygulamaya geçiş yapmak için çaba harcanmalıydı.

Artık Müslüman toplumun siyasi ve manevi liderlerini seçme süreci bile hem teorik hem de pratik düzeyde istişare alanından tamamen uzaklaşmıştır. Bazı istisnai durumlar hariç hemen hemen her durumda, istişarenin siyasi düzlemde gerçek ve sistematik bir şekilde uygulanması sona ermişti. Bunun yerine, iktidara geçiş ya saltanat temelinde ya da fetih ve gasp yoluyla gerçekleşti. Artık devlet işleri yalnızca, kişisel ihtiyaçları, çıkarları ve ruh halleri her şeyi belirleyen hükümdarın elindeydi. Bu durum en yaygın siyasi kural ve idare biçimi haline gelmiştir.

İslâm tarihinde istişarenin belki de en iyi, en kalıcı ve en gelişmiş uygulaması İslâmî yargı sisteminde bulunmaktadır. Hukuki meselelerle ilgili başkalarıyla istişare etmenin emsali, köklerini doğru yoldaki

halifelerin, özellikle de Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın uygulamalarında bulur. Bu eski hukuki danışma biçimi, özellikle mahkeme sistemlerinin ayrılmaz bir parçası haline geldiği Endülüs ve Fas'ta oldukça sistematik bir hal aldı. Bu sistemde tavsiyelerine başvurulanan kişiler; İslâm hukukuna dayalı hukuki kararlar vermeye ehil hukukçular sınıfından olan hâkim veya yasa yapıcılar tarafından seçilerek danışman olarak atanırdı.

İstişare alanındaki bu hukuki istisna göz önüne alındığında, İslâmi yargı sistemi; gerçekten İslâmî bir otorite kaynağına güvenmeye devam etmesinden, bu konuda özerkliğini ve tarafsızlığını korumayı büyük ölçüde başardığından dolayı tarih boyunca İslâmî yaşamda ve genel olarak İslâmî uygulamada en iyiyi temsil etmiştir. İslâm tarihinin birbirini takip eden devletleri ve siyasi rejimleri, İslâmî otorite kaynaklarının yasama ve kültürel alanlarda sürdürdüğü hâkimiyete karşı koyamamıştır.

Bölüm Dört

Günümüzde İstişare: Nasıl Teşvik Ediyoruz ve Bunun Üzerine Neler İnşa Edebiliriz?

Günümüzde istişare ile ilgili bir dizi konu yeterince anlaşılmamakta ve istişare ilkeleri yeterince uygulamaya konulmamaktadır. İstişare-nin öneminin yeniden anlaşılması ve takdir edilmesi, bir istişare sistemi kurma yönünde ilerlememizi sağlayacaktır. Bugün, hala, istişare uygulamaları için sağlam bir çerçeve oluşturmaya ve pek çok alanda daha pratik istişare uygulamalarına yönelik daha fazla katkıya ihtiyaç vardır.

Modern hayatın gereklerine ayak uydurabilmemizi sağlayacak, istişare ile ilgili konuları ve ilkeleri bütüncül ve etkili bir şekilde anlamak için İslâm'ın ilk aşamasında, yani Hz. Peygamber ve doğru yolda olan halifelik döneminde, atılmış yönetim biçimi temellerine bakmalıyız.

Bu temeller; (1) Peygamberin (sav), sahabenin ve doğru yoldaki halifelerin örneklerinden derlenen teorik ve pratik rehberlikten, (2) İslâm hukukunun ilke ve amaçlarından ve (3) Müslümanlar tarafından tarihleri boyunca ve dünya genelinde uygulanan istişare ile ilgili sistemler ve düzenlemelerden oluşur.

İstişare pratiğini tesis etmek için asıl hareket noktamız, istişarenin İslâm dininde ve ilahi vahiyde kök saldıgının anlaşılmasıdır. Bu haliyle istişare uygulaması, Allah'ın bir armağanı ve Şeriat'ın veya İslâm hukukunun en önemli temellerinden biridir. Sonuç olarak, istişarenin uygulanması şeriatı uygulamaktır ve onu göz ardı etmek ise şeriatı göz ardı etmektir. Vahyin yanında istişare; hem bireysel hem de toplu olarak hangi hareket tarzlarının, bilgelik ve doğru rehberlikle tutarlı olduğunu belirlemenin birincil yoludur. Müslümanlara önce vahiy sonra da istişare vasıtasıyla yol gösterilmiştir.

Bu iki rehberlik kaynağının bizleri ulaştıracığı belirli düzeydeki bilgi ve anlayış sayesinde, verimli bir şekilde deney yapma, bağımsız akıl yürütme ve yorumlama yeteneğine erişebiliriz. Toplumun üyelerini

ortak olarak ilgilendiren herhangi bir endişe veya toplumda diğerlerinin haklarını ilgilendiren bir olay söz konusu olduğunda, istişareye daha fazla ihtiyaç duyulur. Bu tür bir istişare, özellikle söz konusu meselenin kendilerini etkileyebilecek sonuçları olması durumunda, hakları tehlikede olanları (veya onları temsil etme ehliyetine sahip olanları) mutlaka içermelidir.

İslâm'da, yalnızca Allah'a ait olan bir şeyden başkalarına bir pay vermenin yeri yoktur; ancak, kendi işlerimizde başkalarına bir pay vermekten başka çaremiz de yoktur. Bu cümle istişarenin özüdür. İstişare yoluyla; düşünme, planlama ve yönetme süreçlerine başkalarıyla birlikte katılırız. İnsanlar bu tür bir paylaşımda bulunmayı birbirlerine borçluyken, başkaları üzerinde güç ve sorumluluk sahibi olanlar; üzerinde bu gücü kullandıkları kişilerin de düşünme, planlama ve yönetme sürecine katılmalarına izin vermek konusunda özel bir yükümlülükleri vardır.

Kamuyu ilgilendiren işler ve toplumun ortak çıkarları hakkında, kamunun bir üyesi olarak, kendilerine danışılması her Müslümanın hakkıdır. Ayrıca, toplumsal işlerin nasıl yürütüleceği konusunda doğrudan kendilerinin veya kendilerini temsil eden kişiler aracılığıyla istişareye katılma hakları varsa, onları bu haktan mahrum etmek toplumun üyelerine adaletsizlik olur. Dahası, bu haktan yoksun bırakılan kişilerin sayısı arttıkça ve bu yoksunluğun devam etmesine izin verildikçe bunun olumsuz etkileri toplumda birikir. Hz. Ömer bu konuda çok sert konuşmuş ve insanları ilgilendiren konularda kendilerine danışılma hakkından yoksun bırakmaya cüret edenleri ölümle tehdit edecek kadar ileri gitmiştir.

İslâm toplumunun istişareyi, sistematik bir şekilde yaşamın her alanına uygulamada başarısız olmasının bir sonucu olarak maruz kaldığı sayısız kayıp düşünüldüğünde, istişarenin gerekliliğini ve değerini yeniden anlamamızın zamanı çoktan gelmiş ve geçmektedir. Ne de olsa istişare; insanlar için bir rehberlik kaynağı ve işlerini yönetmek için güvenilir bir araç olarak, Kur'an ve Sünnet'ten hemen sonra ikinci sırada gelmektedir. İstişarenin İslâm hayatındaki bu önemli yerine tekrar geri döndürülerek bu adaletsizliğin telafi edilmesi; manevi ve maddi anlamda yaşanacak reform ve yeniden uyanış için gerekli koşullardan biridir.

Şûra; hükümet, idare, zekât dağıtımı, dini bağışlar, hisbe¹², pazarlar, yargı, suç kontrolü, polislik, güvenlik, bilgi ve eğitim gibi konuların tersine, hiçbir zaman kalıcı bir kurum haline getirilerek kutsallaştı-

rılmamıştır. İslâm'ın ilk günlerinde, böyle bir kurumun kurulması ne gerekli idi ne de İslâm'ın geçirmekte olduğu aşamanın doğasına uygun olurdu. Çünkü istişare süreci; o sırada kendiliğinden doğal olarak gelişen, basitlik, dürüstlük ve güven ile tanımlanmış bir sistemdi ve uzman bir kurum olmaksızın düzenli ve en etkili biçimde zaten en yüksek düzeyde yürütülmekteydi. Doğru yoldaki halifelerin döneminde düzenleme ve sistemleştirmeye yönelik genel eğilime uygun olarak, istişare konusunda da bir dizi örgütsel girişim ve adım o zamanlarda atıldı. Ancak, bu girişimlerin hiçbiri sürdürülemedi veya geliştirilerek gelecek nesillere aktarılamadı.

Yukarıda bahsettiğimiz bu alanlardaki örgütsel yöntemlerin zaman içinde, kendiliğinden bir sisteme dönüşmesi gibi istişare uygulamasının da kamu yaşamının çeşitli düzeylerinde, özellikle de siyasi düzeyde, gelişim göstermesi işlerin en doğal seyrini oluştururdu. Ancak maalesef böyle olmadı. İstişare yönetimini ve siyasi farklılıkları çevreleyen örgütsel ve hukuki boşluk, maalesef iktidar mantığının ya da güçlü olanın her şeye hâkim olmasının yolunu açtı.

İstişare; İslâm hukukunun, aklın, mantığın ve ortak çıkarların toplum üyeleri arasında söz sahibi konumuna getirilmesi demektir. İstişare; diyalog, karşılıklı anlayış ve herkesin hakkını aldığı karşılıklı anlaşmadan oluşur. İstişare aynı zamanda bir tartışma, ikna etme ve insanın kendine sunulan kanıtlarla yönlendirilmesine yine kendinin izin vermesi sürecidir. Bu tür istişare pratiğini destekleyen kurumlara ve onu düzenleyen kanunlara ihtiyaç vardır. İslâm, istişare uygulaması için net bir sistem ortaya koymadıysa, bu tutum; İslâm'ın, evrim ve değişime maruz kalan hayatın tüm alanlarının örgütsel yönlerine bakış açısıyla tutarlıdır.

Kur'an-ı Kerim'in birçok ayeti ve hadis-i şeriflerde, ilim ve eğitim aramayı kovalamanın önemi vurgulanarak Müslümanlara tavsiye edilmektedir. Benzer şekilde, Hz. Peygamber'in (sav) hem istişare hem de bilgi ve eğitim aramayı kovalama ile bağlantılı olarak Müslüman toplum için pratik bir örnek oluşturduğunu görürüz. Şimdi hem teoride hem de pratikte istişareyi yeniden hak ettiği yere yerleştirerek sorunları düzeltmeye çalışırken, temel ilkelerimizi hatırlamaktan ve mümkün olan en büyük ölçüde bu ilkeler üzerine her şeyi yeniden inşa etmekten başka seçeneğimiz yoktur.

İslâm ve Müslüman milleti tarafından her düzeyde elde edilen fetihlerin bir bedeli vardı: Bu bedel, İslâm devleti ve toplumunda yaşamın bazı niteliksel yönlerinde bir dengesizlik ve eksiklik ile dindarlık

ve ahlaki standartlarda bir düşüş olarak ortaya çıkmıştır. Sahabe ve hatta onların düşüncelerini ve yollarını öğrenen halefleri; Arap Yarımadası'nın yanı sıra Levant bölgesi (Batıda Akdeniz, doğuda Mezopotamya ile sınırlı alan), Irak, Mısır, İran, Kuzey Afrika ve başka yerlerdeki yeni Müslümanların uçsuz bucaksız denizinde bir azınlık haline geldiler. Hz. Ömer'in suikastçısı, Hz. Osman ve Hz. Ali'ye suikast düzenleyenler gibi insanlar hep bu belirttiğimiz coğrafyada ortaya çıktılar. Bir zamanlar istişarenin mümkün kıldığı kazanımlar, istişare konusunda bir çerçeve sağlamak için korunamadı veya sistematik hale getirilemedi.

İnsanların yaşamlarındaki ve toplumdaki tüm gelişmelerle, özellikle olumsuz olanlarla baş edebilmesi; bağımsız ve yaratıcı nitelikte bir akıl yürütmenin uygun bir şekilde kullanılabilmesini gerektirir. Böyle akılcı bir düşünme süreci, İslâm hukukunun ilgili metinlerine; onun yol gösterici ilkelerine ve amaçlarına uygun olarak içinde bulunduğumuz duruma en uygun kararlara ulaşmamıza yardımcı olabilir. Müslümanların dinini ve çıkarlarını koruyacak; bireysel ve toplu olarak yaşamlarını alt üst etmekle tehdit eden ihtilaf ve çarpıklıkları önleyecek tedbirleri almalı ve kurumları oluşturmalıyız.

İstişareyi yeniden hak ettiği onurlu yere geri getirmek ve onu hem kavramsal hem de kurumsal olarak yeniden inşa etmek adına, istişareye ilişkin yaşanan tarihsel deneyimlerdeki erdemlerden ve başarısızlıklardan dersler çıkarılmalıdır. Bu tür bir yeniden inşa; istişare uygulamasını sistematize etmek ve kurumsallaştırmak amacıyla çalışarak, istişare alanındaki esas başarısızlığı, yani kurumsal boşluğu düzeltmemizi gerektirir.

İstişare alanında kurumsallaşma ihtiyacı göz önüne alındığında, dört yasama ilkesi İslâm hukuku metinleri tarafından fazlasıyla desteklenmekte ve bu ilkelere başvurularak insan hayatındaki yeni gelişmelere ilişkin konular yorumlanabilmektedir. Birinci yasama ilkesinin en güzel örneğini, Hz. Ömer; Müslüman toplumdan birinin, kendisinin ölmesinden sonra halife olacak kişiyi yine kendisinin işaret etmesini beklediğini ve o kişiye biat etmek istediğini öğrendiğinde takındığı tavır ile göstermiştir. Böyle bir tavrın tüm Müslüman topluma bir emrivaki sunmak anlamına geleceğini iyi bilen Hz. Ömer, böyle tehlikeli bir hırs karşısında, Müslüman toplumla önceden istişare etmeden yapılacak bağlılık yeminlerinin geçersiz olacağını ilan etmiştir. Ustaca, kararlı ve son derece ihtiyatlı bir hareketle, kimsenin kusur bulamayacağı bir şekilde kamuoyunu dikkate alacak bir istişare meclisi kurulmasını sağlayarak ihtilaf ve iç çekişmelerin kapısını kapatmıştır.

İkinci yasama ilkesi, Sedd-i Zerâi: kaçamak yasal yolların, yasak veya yıkıcı bir şeye yol açma potansiyeli olan herhangi bir şeyin yasaklanması anlamına gelir ve yeni suç türlerinin yeni kurallar gerektirdiğini belirten birinci ilkeyle örtüşmektedir. İkincisi, daha dar ve daha spesifik bir şeyin yasaklanmış bir şeye bahane olarak kullanıldığı durumlarla ilgilidir. Başka bir deyişle, meşru ve caiz olan bir şey, amaçlandığından farklı bir amaç için kullanılır. Bir dizi örnek ve pratik uygulama, istişare uygulamasının düzenlenmesi ve korunması ile ilgilidir. Hz. Peygamber'in (sav), kendisine ve Müslüman topluma zarar verme girişimlerinde bulunmalarına ve ikiyüzlülüklerine rağmen, münafıkları öldürmekten kaçındığı görülmektedir. Hz. Peygamber (sav), münafıklardan bazılarının öldürülmeyi hak ettiğini biliyordu ancak Sedd-i Zerâi ilkesini uygulayarak onları rahat bıraktı.

İstişare sürecinin düzenlenmesiyle ilgili üçüncü ilke; İslâm hukukunun temel ilkelerinden biri olan kamu yararı (Mesâlih-i Mürsele) kavramıdır. İslâm hukukunun insanların maddi ve manevi menfaatlerine hizmet etmeyi amaçladığı, hükümlerinin insanlara fayda sağlamayı ve onları o an için veya gelecekte oluşabilecek zararlardan korumayı amaçladığı fikrine dayanır. Bahsi geçen bu insani faydalar; Kur'an veya Sünnet'teki herhangi bir metin tarafından açıkça tanımlanmaz ancak toplumda ortaya çıkan koşullara bağlı olarak genelde üzerinde görüş birliğine varılabilir. İslâm hukuku, tüm insani faydaları ayrıntılı olarak belirtmediği gibi sadece çok sayıda olmakla kalmayıp, aynı zamanda çok yönlü ve her geçen gün sayıları daha da artan bu menfaatlerin korunması için gerekli kuralların tamamını da açıklamaz.

Bu nedenle, ayrıntılı kurallarına ek olarak İslâm hukuku, yeni ortaya çıkan durum ve koşullarla ilgili sayısız kuralın türetilbileceği genel hükümler, evrensel ilkeler ve her şeyi kapsayan amaçlar ortaya koymuştur. İyi, faydalı, doğru, adil ve hayırsever olan her şey İslâm hukuku tarafından önem veya gereklilik derecesine göre ya mendup yani tavsiye edilen uygulama ya da vacip yani gereklilik olarak nitelendirilmiş ve isimlendirilmiştir.

İslam Hukuku hükümleri aşağıdaki şartları yerine getirmelidir: (1) İslâm hukukunun ilkelerinden hiçbirini ihlal etmeyecek veya herhangi bir metniyle çelişmeyecek şekilde İslâm hukukunun amaçlarıyla uyumlu olmalıdır; (2) Anlaşılabilir olmalı ve mantıklı insanlara sunulduğunda kabul görecektir mantıksal gerekçelere uygun olmalıdır ve (3) Kabul edildikleri ve uygulandıkları zaman İslâm hukukunun amaçlarını desteklemeye hizmet edecek şekilde olmalıdırlar. Özetle,

korunması gereken ve İslâmî hukuk hükümlerine dayanan insani faydalar, İslâm hukukunun ayrıntılı içeriği ve genel amaçları ile uyumlu olmalı ve bu amaçların gerçekleştirilmesine hizmet etmelidir.

İslâmî kanun yapımının bu temel ilkesi yüzyıllar boyunca Müslüman hukukçular, yöneticiler ve hâkimler tarafından uygulanmış ve hayatın birçok alanında sayısız uygulamanın temelini oluşturmuştur. Hz. Ebû Bekir'in halifeliği sırasında Kur'an metninin derlenmesi ve ardından Hz. Osman'ın halifeliği sırasında İslâm topraklarındaki tüm Müslümanlar için Kur'an metninin standart kopyalarının kabul edilmesi böyle bir uygulamadır.

Dördüncü ilke, ortak yarar sağlayabilmek için başkalarından ödünç almaktır. Bunu kesin ifade ile tanımlayacak bilinen hiçbir hukuki kaidе yoktur; ancak içeriği İslâm hukuku standartlarına göre geçerlidir ve İslâm tarihi boyunca uygulamaya konulmuştur. Allah'ın elçisi Hz. Peygamberimiz ve onun ashabı ve doğru yoldaki halifeler ve diğer müslümanlar tarafından, özellikle teşkilat meseleleri ve idari işlemlerle ilgili olarak, yüzyıllar boyunca Müslümanlar tarafından uygulanmıştır. Müslümanlar, kendilerine faydalı olan ve dinleriyle çelişmeyen şeyleri başkalarından ödünç almışlardır. Neyin örnek alınmaya değer olduğunu belirlemenin ölçütü; söz konusu eylemin İslâm'a uygun olup olmadığına, İslâm'a hizmet edip etmediğine, Müslüman topluma ve çıkarlarına fayda sağlayıp sağlamayacağına bağlıdır. Bu tür bir ödünç alma, Kur'an'da ve Resûlullah'ın (sav), sahabenin ve halifelerin örneklerinden de destek bulur ve Peygamber'e (sav) öykünmenin süregelen bir yoludur. Örneğin demokraside; demokrasinin biçim, organizasyon ve prosedür alanlarında sunduğu bilgi ve pratik deneyime ihtiyacımız vardır.

İstişarenin bir reform aracı olarak görülmesiyle; mevcut istişare tartışması, kendine özgü odak ve amacını korurken, aynı zamanda siyasi ve sosyal alanlarda farkındalığı ve bunlara karşı duyarlılığı da yansıtmaktadır. Büyük bir adaptasyon ve değişiklik potansiyeline sahip istişare, Müslümanların kalplerinde ve zihinlerinde derinlere kök salmış reformist bir ilkeyi somutlaştırır. O halde, bu reformist ilkeyi; Müslüman toplumun kendisini ilerletebileceği ve İslâmî mesaja bağlılığında yatan yapıcı, ilerici potansiyelleri harekete geçirebileceği pratik bir mekanizmaya nasıl çevirebiliriz? Bunu için bir istişare kültürüne ihtiyaç duyulmaktadır.

İstişare kültürünün teşvik edilmesi; istişarenin hem anlamı ve önemi hem de ihmal edilmesi nedeniyle maruz kaldığımız ciddi kayıp ve za-

rarlar hakkında daha fazla yazı, daha fazla konferans ve seminer ve daha fazla bilinçlendirmeye ihtiyaç duymaktadır. Danışma kültürünü yaymak için ihtiyaç duyulan eğitici söylemin; medya, eğitim, rehberlik, vaaz ve İslâmî hukuk kararlarının verilmesi de dâhil olmak üzere mümkün olan tüm kanallar aracılığıyla topluma iletilmesi gerekmektedir. İstişare, bireyi kendi işlerinin yönetiminde yeni bir düzeye yükselterek kendisinin ve başkalarının çıkarlarına azami ölçüde hizmet etmesini sağlar; ayrıca bu, kendisine ve başkalarına verdiği zararı en aza indirmesi, kendini arındırması ve zekâsını geliştirmesi anlamına gelir.

Bu tür sosyal yardım faaliyetlerine katılan gruplar ve kuruluşlar; konuyla ilgili bilinçlendirme ve eğitime katılarak, bu tür sosyal yardım gruplarının üyelerini süreçte eğiterek ve istişareyi grup faaliyetlerine dâhil ederek Müslümanlar arasında istişare kültürünü teşvik edebilir.

SONUÇ

Danışmanlık pratiğine bağlı bireyler ve gruplar, sağlam İslâmî yönetimin yolunu açacak ve topluluğun birincil payandasını ve desteğini oluşturacaktır. Müslüman toplumunu ortak meselelerin çözümü hakkındaki “İşleri de aralarındaki danışma ile yürür” (Şûra Suresi, 38. Ayet)¹³ şeklinde tanımlayan Kur’an ayetinin; Müslüman toplumuna henüz bir devleti ve halifeliği olmayan, sadece başkalarını imana davet eden küçük bir mümin topluluğundan oluştuğu zamanlar vahiy edildiğini unutmayalım. Danışma ruhunun, içinde yaşadığımız tüm kültüre nüfuz etmesi gerekir; başka bir deyişle, hâkim yaşam biçimi haline gelmesi gerekmektedir. İstişare ancak vicdan özgürlüğü, düşünce özgürlüğü ve konuşma özgürlüğünün içinde olduğu bir özgürlük atmosferinde başarılı ve kalıcı olacaktır.

Notlar

1 Cihat üzerine yazdığı bölümlerden birinde El-Tirmizî tarafından belirtilmiştir.

2 Bu hadise dayanan aktarım zincirindeki zayıflığa rağmen içeriğinin gerçek ve güvenilir olduğu iyi bir şekilde kanıtlanmıştır. Ayrıca: Ebu Ömer Yusuf B. Abdülber, *Jâmi' Bayân al-'ilm wa Fadlihi wa mâ Yanbaghî fî Riwâyatihî wa Hamlihi* (Beyrut: Dâr al-Fikr, tarih verilmemiş), 2/73.

3 *Sahîh el-Buhârî*, Namaza Çağrı Kitabı [The Book of the Call to Prayer (*kitâb el- ezan*)], ve el-Tirmizî, Namaz Bölümleri [The Sections on Prayer (*abwâb al-salâh*)].

4 Muhammad Ruwwas Qalaji, *Mawsû'at Fiqh Abî Bakr al-Siddîq* (Beyrut: Dâr al-Nafâ'is, 1994), p.155.

5 Ebû Bekir al-Jassâs, *Abkâm el-Kur'ân*, 2/41.

6 Ebû Bekir b. el-Arabî, *Aridat el-Ahwadhî fî Sharh Sahîh al-Tirmidhî* (Beyrut: Dâr el-Fikr li el-Tibâah wa al-Nashr wa al-Tawzî', tarih verilmemiş), 7/206.

7 Kur'an, Neml Suresi, 29–35. Ayet

8 Kur'an, Kasas Suresi, 26. Ayet

9 İmam Ahmed tarafından el-*Musnad*'ta belirtilmiştir, 4/227. Ayrıca, İbn-i Hacer el-Asqalânî, *Fath al-Bârî*'ye de bakınız, 15/284.

10 Adnan al-Nahwi, *Malâmih al-Şûra fî al-Da'wah al-Islâmiyyah* (Dammam: Dâr al-Islâh li al-Tab' wa al-Nashr, tarih verilmemiş), sayfa 36. Ayrıca, Kur'an Neml Suresi, 43. Ayet

11 *Sahîh el-Buhârî*, Faziletler Kitabı [The Book of Virtues (*kitâb al-fadâ'il*)], “Hz. Osman’a biat ve onun aday gösterilme anlaşmasının hikayesi” [“The story of the pledge of allegiance to Uthmân and the agreement to nominate him.”] başlıklı bölüm.

12 *Hisbe*: Abbasiler döneminde bağımsız bir işlev olarak ortaya çıkan, iyiliğin emredilmesi ve kötülüğün yasaklanması esasına dayanan bir dinî otorite türü. Bu görevi üstlenen kişi, marketleri, temizlik ve hijyeni, genel ahlakı denetledi.

13 Kur'an, Şûrâ Suresi, 38. Ayet.

Yazar Hakkında**AHMAD AL-RAYSUNİ,**

Fas'ın Rabat kentindeki Muhammed el-Hamis Üniversitesi'nden İslâm Araştırmaları alanında doktora derecesine sahiptir. Adalet Bakanlığı'nda çalışmıştır. El-Tajdid gazetesinin editörü ve Fas'taki Müslüman Alimler Derneği üyesidir. Profesör Al-Raysuni, el-Makasîd üzerine Arapça dilinde ve bazıları başka dillere de çevrilmiş bir dizi kitap ve makale yazmıştır. Halen Fas'ta Muhammed el-Hamis Üniversitesi Sanat ve Beşerî Bilimler Fakültesi'nde Usûl-ü Fıkıh ve Makasîdü'ş-Şeria dersleri vermektedir.

IIIT Özet Kitaplar Serisi

IIIT Özet Kitaplar Serisi, okuyucuya orijinal eserin içeriğine ilişkin ana fikri sunmak için tasarlanmış, Enstitü'nün temel yayınlarının kısaltılmış nüshalarından oluşan önemli bir seridir. Kısa, okunması kolay ve zamandan tasarruf sağlayan bir formatta hazırlanan rehber niteliğindeki bu özet metinle; asıl yayının dikkat ve özenle hazırlanmış genel bir çerçevesini sunmakta ve okurları asıl yayını daha yakından keşfetmeye teşvik etmesi umulmaktadır.

Müslümanlar, şûranın (karşılıklı istişare) Kur'an'daki ilkesinin önemi ve değerinden; Müslüman toplumun ilerlemesinde ve reformunda oynayabileceği önemli rolünden büyük ölçüde habersizdir. Bu çalışmada yazar, şûranın temel anlamlarını ve uygulamalarını tanıtmaya ve incelemeye; şûranın tarihsel evriminin izini sürmeye ve bu ilkenin Müslüman toplumlarda tanıtılabileceği, kurumsallaştırılabileceği ve uygulanabileceği yolları keşfetmeye çalışmaktadır. Hiç kuşku yok ki şûra, İslâm dünyası genelinde dışlanmıştı ve bunun nedenleri hem tarihsel hem de politik olarak karmaşıktır. Yazara göre; konu hakkında çok şey yazılmasına rağmen gerçekte istişare en iyi ihtimalle etkisizce uygulanmış, en kötü ihtimalde ise umursamazca görmezden gelinmiştir.

Profesör Muhammed Hashim Kamali

Kurucu Başkan ve CEO, Uluslararası İleri İslami Araştırmalar Enstitüsü, IAIS, Malezya

Arap ülkelerini kasıp kavuran diktatörlüğe karşı şu zamanlarda gerçekleştirilen popüler protesto dalgası, hem katılımcı hem de istişareci yönetimin başarısızlığını bir kez daha kanıtlamıştır. Bu arada bu protestolar, onlar için kendi kültürleri ve İslam'la son derece ilgili olan ve neredeyse kaybettikleri tüm miraslarını geri almaları için iyi bir fırsat oluşturmaktadır. Şûra konusunda Al-Raysuni'nin tam zamanında yaptığı katkı sonucunda; şûranın kutsal metinlerdeki, hukuksal ve tarihsel alandaki yeriyle birlikte çağdaş Müslüman devletlerde yeniden canlanmasının yolları da gözler önüne serilmiştir. Pragmatik meselelere odaklanması ve şûra ile demokrasi arasında altını çizdiği ortak noktalar, bu çalışmayı şûra hakkında özellikle okunması gereken ilginç bir kitap haline getirmektedir.

Dr. Abdelwahab El-Affendi

Koordinatör, Demokrasi ve İslam Programı, Demokrasi Araştırmaları Merkezi, Westminster Üniversitesi

